

УДК 376.3

С. Д. Яковлева,
кандидат мед. наук, доцент

ПОНЯТТЯ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ВАДАМИ РОЗВИТКУ

В статті розкриваються питання оптимізації навчальної діяльності дітей з вадами розвитку, важливим компонентом якої слугують формування пізнавального інтересу, виховання емоційно позитивного та усвідомленого відношення до навчання. Окрім цього оптимізація процесу навчання пов'язана з розвитком творчої діяльності вчителя, що вимагає часу, напруги та зусиль.

Ключові слова: навчальна діяльність, оптимізація навчальної діяльності, діти з вадами психофізичного розвитку.

Поняття «оптимізації» навчання було введено Ю. К. Бабанським (1983), який засобом оптимізації називає таку взаємопов'язану діяльність вчителя та учнів, що наперед орієнтована на одержання максимально можливої в даній ситуації ефективності навчання при дотриманні встановлених гігієною нормативів витрат часу, тобто без перевантаження учнів та вчителів. Оптимізація навчання школярів, як зазначає Ю. К. Бабанський — це проблема часу.

Цілісний процес оптимізації процесу навчання складається з сукупності способів вибору оптимального варіанту кожного з його основних елементів задач, змісту, активних та пасивних методів, залежно від ступеню залучення учнів в навчальну діяльність, засобів, форм тощо [1].

Діяльність вчителя за своєю суттю завжди пов'язана із творчим пошуком найкращих варіантів навчання та виховання школярів, із створенням оптимальних умов для успішного вирішення

актуальних навчально-виховних задач. І оптимізація є одним з важливих принципів наукової організації праці. Без оволодіння вміннями оптимізувати сам навчальний процес вчителі будуть обмежуватися лише зовнішніми ознаками наукової організації педагогічної роботи — покращувати розташування приладів, застосовувати технічні засоби, удосконалювати дидактичні матеріали, але не будуть торкатися самої серцевини — вибору та здійснення найкращого для даних умов варіанту процесу навчання.

Для підвищення якості навчання важливим компонентом виступає формування пізнавального інтересу. Ю. К. Бабанський вважає, що для забезпечення успішності в навчальній діяльності потрібно створення матеріальних умов, до яких відносять і оснащення уроку, і обстановку у гарно обладнаних кабінетах, і відсутність поспіху водночас зі щільністю уроку, практична сторона діяльності, яка взаємодіє з теорією.

До числа основних засобів діяльності вчителя, які одночасно призводять до підвищення ефективності виховання, навчання та попереджають перевищення норми затрат часу та зусиль педагогів, на думку Ю. К. Бабанського відносяться:

- комплексний підхід до підбору та вирішення задач навчання, до побудови його змісту, методів, засобів та форм діяльності;
- конкретизація задач, змісту, методів, засобів, форм діяльності учителя з урахуванням тих умов і можливостей, які наявні;
- виділення головного, суттєвого при плануванні задач, змісту, форм та методів діяльності;
- порівняльна оцінка різних варіантів методів, засобів, форм навчання з метою вибору найкращого з них по відповідних критеріях;
- диференційований підхід до вибору задач, змісту, методів, форм навчання з урахуванням особливостей окремих груп учнів;
- створення необхідних умов для навчання;
- оперативне коригування навчання з урахуванням зміни умов та можливостей;
- орієнтація на економію часу, зусиль та засобів в процесі навчання [1].

Особливого значення така програма набуває для учнів молодших класів, оскільки зміни виду діяльності з ігрової форми у дитячому дошкільному віці на навчальну діяльність у початковій школі на початку навчання вважаються дійсно стресовими для дитини. Зрозуміло, що необхідним для молодших школярів є поєднання зовнішніх та внутрішніх умов, які включають в себе реальні психофізіологічні можливості учнів та потенціал в області навчальної діяльності.

У зв'язку з цим Ю. К. Бабанський пропонує приблизну програму навчання для учнів I–III класів:

1. Участь в роботі групи.
2. Інтерес до навчання.
3. Старанність.
4. Навички роботи з книгою, темп читання та письма.
5. Стан здоров'я, працездатність.
6. Засвоєння навчального матеріалу.
7. Виховний вплив сім'ї та однолітків [1; 3].

Така програма відображає цілісність всіх основних елементів процесу засвоєння і разом з тим є доступною для застосування в умовах масової школи.

Усвідомлене відношення до навчання є ще однією ланкою процесу оптимізації. Таке відношення формується завдяки зусиллям вчителя, який розкриває значення навчання, залучаючи на свої уроки сучасний цікавий матеріал, роз'яснюючи мету, задачі та зміст навчального матеріалу, що сприяє закріпленню поважного відношення до науки і бажанням пізнавати нове. Особливо це стосується молодших школярів, які вступають у шкільне життя не маючи основ і мотивації до навчальної діяльності. А відтак формування пізнавальних інтересів в даній категорії учнів — це найважливіше завдання на думку П. С. Лейбенгруба [5].

Кожен школяр володіє лише йому присутніми особливостями пізнавальної діяльності, характеру, емоцій та поведінки. Усе це вимагає диференційованого підходу під час навчальної діяльності, тому рядом авторів пізнавальна активність визначається як

«качество деятельности ученика, которое проявляется в его отношении к содержанию и процессу учения, в стремлении к эффективному овладению знаниями и способами деятельности за оптимальное время, в мобилизации нравственно-волевых усилий на достижение учебно-воспитательной цели...» [5].

Важливу роль у підвищенні якості навчання відіграє виховання емоційно-позитивного відношення до навчання. Лише позитивні емоції, які створюються вчителем та колективом визначають позитивний результат навчальної діяльності. Важливою ланкою в ланцюгу успіху є процес його досягнення. Важке, але переможне, робить роботу цікавою та радісною, і призводить до позитивного результату, непереможне лише спричиняє негативні емоції Л. С. Виготський вважав, що лише ті досягнення, які орієнтовані не на пройдений етап розвитку дитини, а на той, що попереду, можуть його по справжньому тішити [2].

Як зазначав І. Г. Єременко, «урок є основною формою корекційно-виховного спрямування, тому для підвищення якості навчання, для оптимізації даного процесу необхідно використати всі складові дидактичних прийомів. Можна використати задачі (проблемні, бібліографічні, літературні), відеоматеріали, диспути, семінари, рольові ігри, екскурсії, роботу з картами. Усі ці компоненти будуть сприяти активізації пізнавальної діяльності, розвитку пам'яті та уваги, а розвиваючий та виховуючий ефект забезпечує не будь-яка, а формуюча навчальна діяльність [3].

Оптимізація процесу навчання пов'язана з розвитком творчої діяльності вчителя, що є доволі не простим процесом, оскільки потребує часу, напруги та зусиль. Це справа всієї спільноти школи. Ю. К. Бабанський зауважував, що об'єднання зусиль педагогів та психологів буде сприяти розробці оптимальних шляхів підвищення ефективності та якості навчання в сучасній школі, необхідно розвивати у початковій школі творчий тип мислення, який ширше розкриває об'єктивну дійсність, але цього недостатньо, оскільки відсутня система завдань, спрямованих на накопичення знань в учбовому процесі. При правильній організації діяльності дітей нормалізується їх мислительна активність та удосконалюються мислительні операції. Це сприяє реалізації потенційних можливостей дітей та підвищує ефективність навчання.

Оптимізація навчання робить актуальною проблему співвідношення нормативу та творчості в педагогічній діяльності, зазначає Ю. К. Бабанський, представляючи її творчим актом і створюючи тим самим можливість для розвитку [1].

Молодший шкільний вік відрізняється від усіх інших періодів розвитку дитини становленням психофізіологічних процесів і тому є надто важливим у навчальній діяльності дітей з нормальним психофізичним розвитком. Особливої уваги набуває дане питання в дітей з вадами психофізичного розвитку, які у силу своєї фізичної або психічної вади не можуть опанувати навчальний матеріал, який їм пропонується, а відтак вимагають додаткових зусиль з боку вчителя, вихователя, родини.

Оптимізація пізнавальної діяльності передбачає комплексний вплив на мотиваційно-потребову, емоційно-вольову та когнітивну сфери особистості школяра з метою розвитку пізнавального інтересу, довільності та навчання навичкам операцій мислення. Підвищенню пізнавальної активності сприяє організація навчального співробітництва, але навчання є малоефективним, на думку І. Я. Лернер, якщо обмежується лише функцією передачі максимуму інформації [6].

Оптимізація пізнавальної діяльності реалізується за рахунок активізації роботи учнів під час виконання ними навчальних завдань, тому пізнавальна активність — це діяльнісний стан учня, який характеризується прагненням до навчання, розумовим напруженням та проявами вольових зусиль в процесі оволодіння знаннями і з одного боку є формою самоорганізації та самореалізації учнів, з другого — результатом зусиль педагога в організації навчальної діяльності та становленні їх в якості суб'єктів.

Активізація пізнавальної діяльності повинна передбачати співставлення різних точок зору, альтернативних поглядів на факти та необхідність формування критичного мислення. Активізація пізнавальної діяльності здійснюється завдяки наявності методичних засобів (робочі зошити, розробки педагогів-практиків), структурування занять тощо.

Проект активізації пізнавальної діяльності являє собою суб'єкт-об'єктну взаємодію педагога та учня, комплексно впливаючу на мотиваційно-потребову, емоційно-вольову та когнітивну сфери особистості школяра [6].

О. М. Касьянова розглядає основу оптимізації навчання через взаємодію вчителя з учнем через узгодження в навчальному процесі зовнішніх вимог, власних потреб учня і реальних обставин з метою досягнення заданих параметрів розвитку. На думку О. М. Касьянової, основними засобами оптимізації, які застосовуються як в процесі побудови методичної роботи, так і в процесі її реалізації, є:

а) демократизація управління школою, яка сприяє створенню необхідних для всебічного розвитку особистості; реалізації її творчого потенціалу; підвищення самостійності та відповідальності; рівня компетенції всіх членів шкільного колективу;

б) системний підхід, який дає можливість розглядати професійно-педагогічну діяльність учителя та методичну роботу в нерозривній єдності, взаємозумовленості, взаємного впливу;

в) диференціація та індивідуалізація, що передбачають широкі можливості для професійного та творчого розвитку;

г) активність та зацікавленість педагогів передбачають усвідомлення ними потреб у підвищенні рівня аналітичної культури, прагнення до самовдосконалення, органічне поєднання навчання та самонавчання;

д) цілеспрямованість, що вимагає визначення головної мети та напряму внутрішньошкільної методичної роботи, в основу якої найдоцільніше покласти орієнтовну модель диференційованого підходу.

Одним з ефективних засобів підвищення організації навчальної праці є педагогічна система формування в школярів раціональних умінь навчальної діяльності, адекватним відображенням якої слугує її модель, що включає цільовий, змістовний, операційний, результативний компоненти і складається з певних етапів, кожен з яких націлений на досягнення граничного рівня сформованості умінь [4].

Дослідження І. Г. Єременка свідчать, що забезпечення оптимального рівня працездатності учнів допоміжних шкіл є однією з педагогічних умов для ефективності навчання. Г. М. Плешканівська вказує на необхідність поєднання методів та засобів на-

вчання з оптимальною тривалістю окремих видів діяльності, їх послідовність, об'єм для оптимізації процесів навчання. Для підвищення навчальної активності чималу роль відіграє організація самостійної діяльності учнів, куди відносяться і домашні завдання [7].

Серед найбільш значущих робіт, що розкривають питання оптимізації навчання, центральне місце посідають роботи Ю. К. Бабанського, І. Т. Огородникова, І. Г. Єременка, в яких формування раціональних умінь школярів розглядається як необхідна умова оптимізації навчання, як важливий проміжний етап на шляху до оптимально організованої навчальної діяльності.

В статье раскрываются вопросы оптимизации учебной деятельности детей с пороками развития.

В целом процесс оптимизации состоит из совокупности выбора оптимального варианта каждого из его основных элементов: задач, содержания, активных и пассивных, в зависимости от степени вхождения в учебный процесс ученика, методов, способов и форм. Он требует дифференцированного подхода к учебной деятельности и осознанного отношения к учебе, что является еще одним звеном в процессе ее оптимизации.

Ключевые слова: учебная деятельность, оптимизация учебной деятельности, дети с пороками психофизического развития.

The article describes how to optimize the learning activities for children with developmental disabilities.

In general, the optimization process consists of a set of optimal variants of each of its elements: objectives, content, active and passive, depending on the degree of occurrence in the student learning process, methods, techniques and forms. It requires a differentiated approach to learning activities.

Conscious attitude towards learning is formed through the efforts of the teacher that reveals the value of training, contributing to strength-

ening respectful attitude towards science and desire to learn new activities. This applies particularly to younger pupils, which are not formed the basis of motivation in learning activities.

Important role in improving the quality of education plays upbringing emotionally positive attitude towards learning. Only positive emotions of teaching staff may identify positive learning activities.

Optimizing the learning process is related to the development of the creative work of the teacher that takes time, stress and effort.

In primary school the creative thinking, must be developed which reveals more objectively reality. As were as proper organization of children normalized with their thoughtful activity and improved thoughtful operations.

Primary school age is different from other periods of child development formation of physiological processes, that is why it is important in the study of children with normal mental and physical development.

In children with developmental disabilities, this issue is of particular note because by virtue of their physical or mental disabilities, they can not master the academic material that is offered to them, and then require additional effort from the teacher, counselor, family.

Optimizing cognitive activity involves complex effect on needs motivational, emotional and volitional and cognitive individual student to develop their interest, arbitrariness and skills training operations thinking.

An effective means to improve the organization of academic work is the educational system in shaping students rational skills training activities, which serves as a display model that includes targeted, meaningful, and effective operational components and consists of certain phases, each of which is aimed at achieving the ultimate level of skills.

Key words: educational activities, optimization of learning activities, children with disabilities mental and physical development.

Список літератури

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: (Метод. основы). — М.: Просвещение, 1982. — 192 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика-Пресс, 1996. — 536 с.

3. *Еременко І. Г.* Урок в допоміжній школі // Дефектологія. — 1999. — № 2. — С. 7–10.
4. *Касьянова О. М.* Педагогічний аналіз навчального процесу в загальноосвітній школі як засіб підвищення його ефективності. — Дис. канд. пед. наук: 13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки. — К., 2000. — 163 с.
5. *Лейденгруб П. С.* О переходе на новую структуру исторического и обществоведческого образования // Преподавание истории в школе. — 1993. — № 4. — С. 36–37.
6. *Лернер И. Я.* Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. — М.: Просвещение, 1982. — 191 с.
7. *Плешкановская Г. М.* Оптимизация работоспособности умственно отсталых школьников на уроках ручного труда. — Дис. канд. пед. наук. — К., 1976. — 176 с.

УДК 376[122/159]

І. Б. Кузава,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант НПУ імені М.П. Драгоманова*

УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ, ЯКІ ПОТРЕБУЮТЬ КОРЕКЦІЇ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Наукова стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню умов організації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку.

Ключові слова: умова; інклюзивна освіта; дошкільники, які потребують корекції психофізичного розвитку.

© І. Б. Кузава